

Կապոյտ Յիշատակներ Հրդեհուած Մելգոնեանէն

«Մելգոնեանցի ըլլալը չի՛ բացատրուիր, այլ՝ կ'ապրուի»

Իմ Անցագրիս Հարցերը

Վարդէս Գուրուեան

Ես Երուսաղէմ՝ Սուրբ Քաղաք ծնած ըլլալու «բախտ»ին արժանացած եմ, եւ ... անոր համար քիչ մը սուրբի կը նմանիմ: 1948-ի արաբ – հրէական պատերազմի ժամանակ, մայրս, երկու եղբայրներս եւ ուրիշ քանի մը ընտանիքներ «քամիօն»ի մը ետեւը նստած, տունը պատրաստուած քանի մը սէնտուիչներով եւ քանի մը կուժ ջուրով ճամբայ ելած ենք Պէրլութ՝ մեծ հօրս տունը երթալու, որպէս գաղթականներ:

Երբ ժամանակը եկաւ Մելգոնեան երթալու, պէտք ունէի անցագրի: Անձնաթուղթ ալ չունէի մինչ այդ: Ինձի «փաստոր»ի գրասենեակին տեղը բացատրեցին եւ ըսին որ «կ'երթաս եւ փաստորդ կ'առնես»: Գացի եւ պաշտօնեային անունս տալով ըսի որ փաստոր կ'ուզեմ: Պաշտօնեան թուղթերս հարցուց: Ի՞նչ թուղթ, իմ ո՞վ ըլլալս չէ՞ր գիտեր ... Դուրս վռնտեց («Ֆրլլը մըն հոն») : Ստիպուած եղանք մեր թաղին մէջ պաղեստինցի «ամսար»ը (միջնորդ) տեսնել եւ հարցը բացատրել: Մուխթարէն թուղթ, ծննդեան վկայագիր, դիմումնագիր, երկու նկար եւ այլ պաշտօնական թուղթեր հաւաքելով գացինք «ամսար»ին քով: Երբ իմացաւ որ անձնաթուղթ ալ չունիմ, ըսաւ որ պէտք է անոր համար ալ զատեն դիմում կատարեմ եւ ամիս մը սպասեմ: Մելգոնեանը երկու-երեք շաբաթէն պիտի բացուէր եւ ես չէիմ կրնար ամիս մը անձնաթուղթիս համար ժամանակ «վատնել» եւ վերջն ալ ուրիշ ամիս մը՝ անցագրիս համար սպասել:

Մեր «սմսար»ը նամակ մը գրեց եւ ձեռքս տալով ըսաւ որ այս նամակը եւ միւս թուղթերդ առնելով այնինչ պետական գրասենեակը երթամ: Ինքն ալ եկաւ հետս եւ պատուիրեց որ պատրաստ ըլլամ եւ երբ այդինչ գրասենեակէն գլխաւոր տնօրէնը դուրս գայ, թուղթերը տնօրէնին ձեռքը տամ եւ ըսեմ որ ես աղքատ ուսանող մըն եմ որ Կիպրոս պետք է երթամ գիշերօթիկ դպրոցի մէջ ուսանելու եւ անմիջապէս անձնաթուղթի եւ «փաստիոր»ի պետք ունիմ:

Հաւանաբար 30 հոգի մը կային միջանցքին մէջ կարգի սպասող, այդ տնօրէնէն շնորհք խնդրելու: Տնօրէնը հազիւ դուրս ելաւ ժողովասրահէն, քովը վազեցի եւ կոտրտուած արաբերէնովս հարցս բացատրեցի: Շատ պատկառելի տեսքով մարդ մըն էր տնօրէնը: Մարդը քովի պաշտօնէային դառնալով թուղթերը անոր տուաւ եւ հրահանգեց որ անմիջապէս ինձի անձնաթուղթ եւ «փաստիոր» տան: Այդ պաշտօնէային հետ գացինք քովի գրասենեակը հարցս կարգադրելու: Իլիաս անունով պաշտօնէայ մըն էր: Անմիջապէս անձագիրս գրուեցաւ, նկարս փակցուեցաւ եւ կնքուեցաւ: Անունս «Ուարքս Քորսեան» գրած էին: Ըսի որ սիսալ գրած էք անունս: «Անունդ գրուեցաւ, չենք կրնար փոխել» եղաւ պատասխանը: Պնդումներուս վրայ, «Ուարքս»ը եղաւ «Ուարքիս» եւ վերջ (արաբերէնի մէջ պզտիկ գծիկով եւ կէտով մը կարելի է ձայնը փոխել) : «Հիմա շատ զբաղուած ենք, կրնա՞ս վաղը գալ անցագրիդ համար» ըսաւ պաշտօնէան: «Անշուշտ» ըսի եւ շնորհակալութիւն յայտնելով դուրս ելայ: Յաջորդ օրը երբ գացի, պաշտօնէան զիս չճանչնալու տուաւ եւ նորէն «վաղը եկուր» ըսաւ: Յիշեցուցի որ նախորդ օրը հոն էի եւ ինք խօստացած էր թուղթերս կարգադրել: Երբ շարունակեց մերժել, ըսի որ տնօրէնին քով պիտի երթամ եւ բողոքեմ: Խոստացաւ քանի մը օրէն անցագիրս տալ: Այդպէս ալ եղաւ:

Լիբանանեան Ղովմի կուսակցութիւնը, 1962 Դեկտեմբեր 31-ին պետական հարուած փորձեց բայց ձախողեցաւ: Յաջորդ ամառ երբ դարձեալ դիմեցի անցագիրս նորոգելու (պաղեստինցիները իրենց անցագիրը, աւելի ճիշդ՝ «լէսսէ փաստ»ն – ճամբորդութեան փաստաթուղթ - միայն մէկ տարի կրնան գործածել), ըսին որ պաղեստինցիներուն արգիլուած է երկրէն դուրս ելլելը: Ի՞նչ որ ըրինք,

յաջողեցանք դուրս ելլելու արտօնութիւն ստանալ: Մինչեւ անգամ Լիբանանի Նախագահ Զօրավար Շէհապին պալատին մէջ խոհարարութիւն ընող հայ կնկայ մը միջնորդութեան դիմեցինք, չեղաւ: Ըսին որ զինուորական «Երկրորդ Գրասենեակ»ի մեծերէն Քիլանիին եթէ երթաք, միայն ան կրնայ օգտակար ըլլալ ձեզի (պաղեստինցի երեք աշակերտներ էինք, Յարութիւն Էտինճիքլեանը, Մարի Քիւզէնեանը եւ ես) : Գացինք Գոլոնէլ Քիլանիին քով: Հարցերնիս ներկայացուցինք: Շատ խիստ եւ բարկացած ըսաւ որ անկարելի է: «Գըպըս եօք» ըսաւ (Կիպրոս չկայ) : Մեր խնդրանքներուն վրայ ըսաւ որ եթէ ասեղի մը գլխուն չափ ծակ մը ըլլար, մեզ մեջէն կ'անցնէր ու Կիպրոս կը դրկէր: Ուրեմն, այդ տարին Մելգոնեան պիտի չկարենայինք երթալ:

Մեր բարեկամներէն Հայկուհի Քէօշկերեանը կար որ շատ ճարպիկ եւ լեզուանի, 50 տարիքին բարեւ տուած օրիորդ մըն էր: Երբ իմացաւ մեր հարցին մասին, «մի մտահոգուիք, ես անոր բանալին գիտեմ» ըսաւ:

Յաջորդ կիրակի առտու, Էտինճիքլեանին հօրը ինքնաշարժով (պզտիկ «Ռընոյ» մը ունէր, հազիւ 4 հոգինոց) ելանք եւ 5 հոգիով Ֆըրն էլ Շըպպէքի զինուորական երկրորդ գրասենեակը գացինք Իլիաս Մըրր անունով զինուորական բարձրաստիճան պաշտօնեայ մը տեսնելու: Նախապէս առնուած ժամադրութեամբ մտանք շէնք: Պահակ զինուորականը երբ հարցուց որ ի՞նչ կ'ուզենք, ըսինք որ «Քոլոնէլ Իլիաս Մըրրին քով պիտի երթանք»: Մարդը քիչ մը կոշտ կերպով մեզ վճռեց: Երբ պնդեցինք, ըսաւ որ եթէ շէնքէն անմիջապէս դուրս չ'ելլենք, պիտի ձերբակալէ մեզ: Ես, շատ ինքնավստահ եւ քիչ մըն ալ ձայնս բարձրացնելով (15 տարեկան էի...) ըսի որ թող Ըզթէզ Իլիասին գրասենեակը հեռաձայնէ եւ հարցնէ, Ըզթէզ Իլիասը մեզի կը սպասէ, եթէ հիմա քովը չ'երթանք, ինք պատասխան պիտի տայ: Զինուորը ծուռ ծուռ ինձի նայելով հեռաձայնեց եւ հազիւ մեր անունը տուաւ, «թքրամ սիտի» (Սիրով մեծաւորս) ըսելով հեռաձայնին խօսափողը տեղը դնելով՝ մեզի դարձաւ եւ ներողութիւն խնդրեց մեզմէ, նաեւ խնդրելով որ երբ Պրն. Մըրրին քով ելլենք, այս փոքր պատահարին մասին բան չ'ըսենք:

Բազմաստղանի Քոլոնել Իլէաս Մըրրի քովը ելլելով մեր հարցը բացատրեցինք: Մարդը «կը կարգադրեմ ձեր հարցը» ըսաւ եւ մեզի համար զովացուցիչներ ապսպրեց եւ յետոյ հարցուց որ եթէ դպրոցը աւարտենք, ի՞նչ մասնագիտութիւններու պիտի հետեւինք: Մարին՝ ուսուցչուհի ըսաւ, Յարութը՝ աստղագէտ իսկ ես ալ՝ ... քարոզիչ («Ղասսիս», բողոքական պատուելի): Քոլոնելը պահ մը կեցաւ եւ «ինչու՞ կուզես դասսիս ըլլալ» հարցուց: Ես ալ սկսայ բացատրել. «Քանի որ Յիսուս Քրիստոսը աշխարհ եկաւ եւ իր կեանքը զոհեց մեզի համար, եւ ուրեմն ...» ... «կեցիր կեցիր ըսաւ, հասկցայ, շատ լաւ է ընտրած գործդ», եւ սկսաւ ծիծաղիլ: Քանի մը տող նամակ մը գրեց եւ մեզի տալով ըսաւ որ այդ նամակը Քոլոնել Քիլանիին տանինք եւ «մենք Քոլոնել Քիլանիին քով գացինք եւ մեզի ըսաւ որ չենք կրնար Կիպրոս երթալ» ըսի: Քիչ մը վիրաւորուած եւ քիչ մըն ալ բարկացած՝ «ես քեզի ըսի որ այս նամակը Քոլոնել Քիլանիին տար, եղա՞ւ: Քոլոնելը հիմա իր գրասենեակն է, ուղղակի գացէք քովը, ես կը հեռաձայնեմ իրեն» ըսաւ:

Անմիջապէս գացինք Քոլոնել Քիլանիին գրասենեակը: Հոն ալ մեզ ներս պիտի չձգէին, բայց երբ ըսինք որ Քոլոնելը մեզի կը սպասէ, քիչ մը կարմրելով, ներս հրամցուցին մեզ:

Ըսեմ որ Քոլոնել Քիլանիին ահաւոր ուժ եւ հեղինակութիւն ունեցող զինուորական մըն էր: Կըսէին որ եթէ ուզէ քեզ անդիի աշխարհը դրկել, պարզապէս ասիտի մէջ կը պարկեցնէ քեզ քանի մը ժամ եւ՝ վերջ: Մարդ չի համարձակիր իրեն հարցում հարցնել, այլապէս զայն ալ քովը կ'ուղղարկէ ...

Երբ մտանք Քոլոնել Քիլանիին քովը, բարեւ ըսելով՝ Քոլոնել Իլէաս Մըրրի նամակը սեղանին վրայ դնելով «Խո՛տ» ըսի (ա՛ռ): Ինծի ըսին որ «խոտ»ը շատ անարգական է, պէտք էր «Ֆատտալ» (հրամանեցէք) ըսէի: Քիլէնին նամակը առաւ, «գիտեմ գիտեմ» ըսելով կարդաց նամակը եւ շատ բարկացած՝ քովի պաշտօնեային ըսաւ որ մեր հարցը անմիջապէս կարգադրէ: Մեզ քանի մը գրասենեակներ դրկեցին, եւ ո՞ր պաշտօնեան որ կիմանար թէ մենք Քիլանիին հրահանգով կու գանք, թուղթերը անմիջապէս կարգադրելով՝ «գացէք այստեղէն» կըսէին: Յայտնի էր որ մարդիկը կը սարսափէին Քիլանիին:

Քանի մը ժամէն մեր թուղթերը եւ անցագիրները պատրաստուեցան եւ մենք առոք-փառոք Մելգոնեան վերադառնանք:

Ամէն տարի մեծ դժուարութիւններով անցագիրս կը նորոգէի Մելգոնեան երթալու համար: Տարի մը պետական շէնքին պաշտօնեան «քու ուզած գրասենեակդ 7-րդ յարկն է» ըսելով զիս վեր դրկեց: Շէնքը միայն 5 յարկ ունէր ... : 1965-ին դարձեալ, ինծի ըսուեցաւ որ քաղաքական պատճառներով երկրէն դուրս չեմ կրնար ելլել: «Մմսար»իս (միջնորդ) հետ դարձեալ հոս-հոն դիմելէ եւ մերժուելէ ետք, մարդը ըսաւ որ վերջին փորձ որպէս, պիտի փորձէ անցագիրները վաւերացնող գրասենեակի յարկին սրճեփին դիմել: Սրճեփները ամէն դուռի բանալին ունէին: 30 – 70 տոկոսի համեմատութեամբ ստացուած նուէրները պաշտօնեաներուն հետ բաժնուելով, ամէն հարց կը լուծուէր: «Ան բոլոր գաղտնիքներն ու բանալի պաշտօնեաները կը ճանչնայ եւ միայն ինքը կրնայ հարցդ կարգադրել», ըսաւ:

Գացինք:

Սրճեփը կանչեցինք եւ հարցը բացատրեցինք: Թուղթերուս նայեցաւ եւ «ասիկա շատ դժուար հարց է, 300 ոսկիի կը նայի» ըսաւ (հօրս ամսականը 250 լիբ. ոսկի էր...) : Հայրս համաձայն գտնուեցաւ, միայն թէ կարգադրուէր եւ ես Մելգոնեան երթալի (ձեռքէս ազատէր...) : Այդ իմ վերջին տարին էր, շրջանաւարտ պիտի ըլլայի:

Մօտ կէս ժամ ետք սրճեփը վերադարձաւ եւ «անկարելի է, այս գործը չ'ըլլար» ըսելով թուղթերս տուաւ ինծի: Խեղճ հայրս քիչ մնաց պիտի լար: Ինք ուսում չէր ստացած. որբանոցի նախակրթարանը միայն, հիմա իր տղան պիտի չկարենար Մելգոնեանը աւարտել: Մմսարն ալ յանձնարարեց որ Պէյրութի հայկական վարժարաններէն մէկը երթամ ...

Սրճեփին հարցուցի որ Ընդհանուր Տնօրէնին գրասենեակը ու՛ր է: Ցոյց տուաւ եւ խրատեց որ չհամարձակիմ ներս մտնել ...

Դուռը զարկի եւ առանց պատասխանի սպասելու ներս մտայ: Տնօրէնը գրասեղանին ետեւը նստած էր, իսկ քովի բազկաթոռներուն վրայ երեք արաբ գեղուհիներ, չափազանցեալ շպարով եւ բաւականին մը «բաց» հագուստներով նստած էին: Շուարեցայ: Կիներուն քիչ մը բաց գեղեցկութիւննէ՞րը վայելէի թէ տնօրէնին խնդրանքս ներկայացնէի ... : Նախ գեղուհիներուն կողմը դառնալով բարեւեցի եւ քանի մը երկվարկյան, ամչկոտ ժպիտով «վայելեցի» ինչ որ կարելի էր ... վայելել նայուածքներով: Տնօրէնը վրաս պոռալով դուրս ուզեց վռնտել զիս: «Պարոն, ըսի, ես աղքատ ուսանող մըն եմ եւ Կիպրոս պէտք է երթամ գիշերօթիկ վարժարանի մէջ ուսանելու, անվճար («պէլէշ, պիտուն մասարի»), բայց արտօնութեան-ելքի վիզայի պէտք ունիմ եւ ինծի ըսին որ չեմ կրնար երթալ: Այս իմ վերջին տարիս է, հաճիս օգնէ ինծի»: Իրարու հետ քանի մը նախադասութիւններ փոխանակելէ ետք, երեք գեղուհիները խօսակցութեան մէջը մտան եւ նազանքով ու ծեփծեփումերով տնօրէնին ըսին որ հարցս կարգադրէ (կերեւայ անուշ ժպիտներս ու արտաքին երեւոյթս իրենց գործը տեսան...): Տնօրէնը խնդալով «դու՞ք ալ իր կողմն էք» ըսաւ: Կիները շարունակեցին իրենց ճիւլվէները եւ մարդը համաձայն գտնուեցաւ: Փոքր զանգ մը զարնելով քովի գրասենեակէն պաշտօնեայ մը կանչեց (Ընկ. Գերսամ Ահարոնեանին ճիշդ նմանակը):

«Ինչու՞ այս տղուն անցագիրը չէք նորոգած» մը պոռաց մարդուն վրայ որ ես ամչցայ: «Հիմա, ըսաւ, անցագիրը նորոգեցէք եւ տուէք այս տղուն»: Անուշիկ կիներուն ճիւլվէները իրենց դրական դերը խաղցած էին ... :

Պաշտօնեան զիս քովի գրասենեակը տարաւ, անցագիրս առաւ, ոչ միայն նորոգեց զայն, այլ «միայն մէկ տարուան համար» նախադասութիւնը արեց եւ վրան «հինգ տարուայ համար» գրելով կնքեց, եւ յանձնեց ինծի: «Հիմա, ըսաւ, հինգ տարի կրնաս այս անցագրովդ ճամբորդել, մի վախնար»:

Ետ, տնօրէնին գրասենեակը մտայ շնորհակալութիւններս յայտնելու եւ անշուշտ պահ մը եւս վայելելու այդ գեղեցիկ կիներուն քիչ մը ցցուած կործքերուն եւ գրգռիչ սրունքներուն գեղեցկութիւնները:

Երբ դուրս ելայ, հայրս, սմսարն ու սրճեփը զիս կը սպասէին: Երբ ըսի որ հինգ տարուան համար նորոգեցի անցագիրս, մարդիկը զարմացան: «Ի՞նչ ըսիր որ տնօրէնը անցագիրդ հինգ տարուան համար նորոգեց» հարցուցին: «Մարդ, ըսի, խօսելու համար լեզու պէտք է ունենայ ...»:

Լուս Անճելըս, 2016